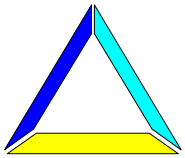
Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій в Україні
Німецька Консультативна Група з Питань Економічних Реформ

01034 Київ, вул. Рейтарська, 8/5-А, тел. (+38044) 228-6342, 228-6360, факс 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua, http://www.ier.kiev.ua

S27

Чи потрібно вводити в Україні податок на проценти?

Резюме

В цій роботі проведено аналіз нещодавно запропонованої законодавчої норми щодо оподаткування процентів по депозитах та розглянуто позитивні і негативні наслідки впровадження цієї норми. Щодо позитивних наслідків, важливе значення має той факт, що запропонована норма сприятиме рівномірному оподаткуванню доходів, отриманих з різних джерел.

В той же час найбільшим ризиком від впровадження цього податку є сповільнення темпів зростання банківських депозитів, що може підірвати стабільність банківської системи. Стабільність банківської системи наразі належить до пріоритетних завдань, особливо враховуючи те, що тільки декілька найбільш розвинутих країн з перехідною економікою запровадили податок на проценти. Введення податку на проценти сприятиме досягненню кращих результатів в фіскальній сфері, однак це відбудеться за рахунок сповільнення темпів зростання банківських депозитів та дестабілізації банківського сектору. Оскільки негативні наслідки запровадження зазначеного податку набагато переважають позитивні, ми рекомендуємо не впроваджувати податок на проценти в найближчому майбутньому.

1. Вступ
2. Аргументи на користь податку на проценти
3. Аргументи проти податку на проценти
4. Міжнародний досвід
5. Висновки та рекомендації щодо економічної політики

1. Вступ

У листопаді 2002 року Верховна Рада України прийняла у першому читанні Закон "Про податок на доходи фізичних осіб", запропонований депутатом Сергієм Терьохіним. У проекті закону міститься ряд суттєвих змін в оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні. У цій роботі ми зосереджуємо увагу на впровадженні 5%-го податку на проценти по депозитах як в національній, так і в іноземній валютах. У відповідності з цим законопроектом зазначений податок стягується установою, що виплачує проценти, до або під час виплати процентів. Це означає, що проценти, отримані по депозитах, не включаються до розрахунку оподатковуваного доходу платника податків і не підлягають внесенню до податкової декларації.

Впровадження закону про податок на проценти матиме суперечливі наслідки для української економіки. Серед позитивних наслідків можна виділити збільшення податкових надходжень держави та покращення узгодженості оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих з різних джерел. Негативним наслідком буде сповільнення темпів зростання депозитних вкладів фізичних осіб. Звернувшись до досвіду з оподаткування процентів інших країн (як розвинутих, так і перехідних економік), ми провели аналіз позитивних і негативних наслідків впровадження зазначеного податку в Україні. Ми вважаємо, що введення податку саме зараз може стати перепоною успішному розвитку банківського сектору України, тоді як вигоди у вигляді додаткових надходжень до бюджету будуть незначними. На нашу думку, негативні наслідки переважають позитивні, тому ми рекомендуємо не впроваджувати зараз 5%-й податок на проценти по депозитах.

У розділах 2 та 3 представлені відповідно позитивні та негативні аспекти оподаткування процентів. Міжнародна практика оподаткування процентів описана в 4-му розділі.

2. Аргументи на користь податку на проценти

Серед позитивних наслідків введення податку на проценти слід зазначити наступні.

По-перше, проценти по депозитах є частиною власного доходу. Як і дивіденди, проценти по облігаціях та інших цінних паперах, проценти по депозитах є однією з форм доходу від капіталу. Отже, вони підлягають оподаткуванню як і будь-які інші доходи, але тільки одноразовому оподаткуванню. Звільнення процентів по депозитах від оподаткування, в той час, коли дивіденди підлягають

оподаткуванню, призводить до викривлення інвестиційних стимулів для фізичних осіб. З огляду на це, всі типи доходу від капіталу мають оподатковуватись, а ставки податку на дивіденди та проценти по цінних паперах і депозитах мають поступово зближуватись.[1]

По-друге, впровадження 5%-го податку на проценти по депозитах, хоча і не набагато, але збільшить надходження до бюджету. Як показано в Таблиці 1, якби 5%-й податок на проценти по депозитах був введений у 2002 році, до державного бюджету додатково надійшло б біля 92 млн. гривень, що становить менше 1% сукупних надходжень від сплати прибуткового податку з громадян (ПП), запланованого на 2002 рік.

Таблиця 1. Надходження від 5%-го податку на проценти у 2001 та 2002 роках

	2001	**2002**
Проценти по депозитах, млн. Грн..	1091	1831
Частка процентів у сукупних грошових доходах населення, %	0,99	1,15
Надходження від 5% податку на проценти, млн. грн.	54,6	91.6
Частка надходжень від сплати цього податку в сукупних надходженнях від ПП, %	0,62	0,84

Джерело: НБУ, звіт Державного казначейства, власні розрахунки

3. Аргументи проти податку на проценти

Впровадження податку на проценти може мати негативні наслідки для українського банківського сектора, а саме, може призвести до уповільнення темпів зростання банківських вкладів населення. Масштаб цього ефекту залежить від трьох чинників:

1) рівня довіри населення до банківського сектору, або, іншими словами, рівня ризику, з яким населення асоціює банківські вклади,
2) зміни рівноважної процентної ставки по депозитах,
3) ставлення громадськості до нового регулювання.

1) Кілька років гіперінфляції, численні випадки розвалу фінансових пірамід, невиплата депозитних вкладів "Ощадбанком" досить сильно підірвали довіру громадськості до банківської системи. Хоча протягом двох останніх років стабільність в грошово-кредитній сфері та в сфері обмінного курсу сприяли покращенню ситуації, Україні все ще притаманний високий рівень недовіри

[1] Таке правило відповідає міжнародній практиці і було запропоновано Інститутом економічних досліджень та Німецькою консультативною групою в аналітичній роботі А8/2001.

громадськості до банківської системи. Серед додаткових причин невпевненості громадян щодо безпечності банківських депозитів можна згадати і неадекватність системи державного гарантування вкладів[2]. Тому готовність населення зберігати заощадження в банку є надзвичайно вразливою. В такій ситуації будь-який натяк на оподаткування процентів по депозитних вкладах може викликати значне зменшення темпів приросту депозитів фізичних осіб.

2) Введення податку на проценти по депозитах, безперечно, змінить рівноважну процентну ставку по депозитах фізичних осіб. Загалом, нова рівноважна процентна ставка буде знаходитись десь на проміжку між двома полярними випадками:

- ⇨ Якщо після введення зазначеного податку банки бажатимуть залишити рівень залучення депозитів фізичних осіб на попередньому рівні, вони підвищать номінальну процентну ставку до позначки, за якої фактична процентна ставка (тобто та, яку отримують вкладники) залишиться такою ж, як до введення податку. Але це також означатиме, що банки мають збільшити процентну ставку за кредитами і, таким чином, сприяти подорожчанню кредитних ресурсів для реального сектору економіки.
- ⇨ Якщо банки взагалі не будуть змінювати номінальну процентну ставку, фактична процентна ставка для середнього вкладника зменшиться на розмір податку.

Проте для запропонованої ставки податку на рівні 5% зазначені зміни рівноважної процентної ставки будуть дуже незначними[3]. Але необхідно наголосити, що відповідні зміни об'єму залучення депозитів сильно залежатимуть від ставлення фізичних осіб до нового регулювання.

3) З нашої точки зору, сприйняття нового податку громадськістю є найбільш вагомим фактором. Приток депозитів фізичних осіб до банківської системи критично залежатиме від ставлення населення до самого податку і до процедури його стягування. Хоча в законопроекті чітко визначено, що податок на проценти має стягуватись банками і не підлягає занесенню у податкову декларацію, незнання цього аспекту може відвернути багатьох громадян від ідеї тримати заощадження в банку. Причиною такого ставлення є той факт, що для пересічного громадянина України будь-який звіт до Державної податкової адміністрації, як

[2] Опис української системи гарантування вкладів фізичних осіб та рекомендації щодо її поліпшення наведені в аналітичній роботі Інституту економічних досліджень та Німецької консультативної групи S15.

[3] За даними НБУ, станом на кінець 2002 року середньозважена процентна ставка по вкладах населення у національній валюті становила 7,3% річних, а в іноземній валюті 6,5% річних. Після введення 5%-го податку на проценти, вкладники, в середньому, отримають 7,0% річних по депозитах в національній валюті і, в середньому, 6,2% річних по депозитах в іноземній валюті.

правило, пов’язаний з дуже великими транзакційними витратами: наприклад, час, згаяний на збір довідок з різних організацій; час і зусилля, витрачені на дорогу до районного відділу податкової адміністрації, що нерідко знаходиться досить далеко від місця проживання або роботи платника податку; чекання в чергах і т.д. Звичайно, працівники банківських установ будуть намагатися роз’яснити своїм клієнтам процедуру підрахунку та стягування податкових платежів, але це потребуватиме певного часу і не торкнеться тих потенційних вкладників, що не прийшли до банку через невірне розуміння нового регулювання. Таким чином, негативне ставлення громадян до нового оподаткування може спричинити несприятливі наслідки для банківського сектору, які можна суттєво пом’якшити тільки за допомогою добре підготовленої та масштабної державної інформаційної кампанії.

Підсумовуючи зазначене вище, в основному через специфічні для України інституціональні характеристики, запровадження зараз податку на проценти по депозитних вкладах може створити загрозу розвитку українського банківського сектору. Уповільнення темпів росту депозитних вкладів позначиться через деякий час на зменшенні росту банківських кредитів – джерела інвестицій, необхідних для підтримки економічного зростання. Саме через цю причину, оцінюючи загальний економічний ефект введення податку на проценти, ми схильні приписувати найбільший ваговий коефіцієнт уповільненню темпів росту депозитів фізичних осіб.

4. Міжнародний досвід

Введення податку на проценти в Україні відбувається в руслі перевіреної міжнародної практики: проценти по депозитах оподатковуються в багатьох країнах, хоча ставки податку та процедури оподаткування відрізняються між країнами. У більшості країн прийнята комбінована система оподаткування доходів, яка поєднує прогресивний податок на основні доходи з фіксованим податком на доходи від капіталу (дивіденди, проценти по депозитах, облігаціях та цінних паперах).

Існують три можливі типи процедури стягнення податку на проценти:

1. У більшості європейських країн податок стягується при виплаті процентів, хоча ставки податку значно різняться (див. Таблицю 2). За цією схемою платник податків “не бачить” утриманих грошей, тобто податок еквівалентний зменшенню ставки проценту, який вкладник отримує за депозит. Стягнення податку при

виплаті – найлегша з процедур збору податку, вона має низькі операційні витрати як для платників податків, так і для податкової адміністрації.

2. У Швеції, Данії та Нідерландах процентні доходи включаються до податкової декларації та оподатковуються згідно із існуючою шкалою оподаткування у складі власного доходу.

3. В Німеччині, Франції та Іспанії застосовується система передоплати для стягнення податку на проценти. Податок з процентів стягується у формі авансового вкладу або передоплати прибуткового податку. Потім сплачена наперед сума вираховується із сукупного податкового зобов'язання. У Франції та Іспанії ставка податку на проценти по депозитах становить 25%, а в Німеччині – 30%.

Таблиця 2. Оподаткування процентів в країнах ЄС та країнах з перехідною економікою (тільки країни, де сплата податку відбувається при виплаті доходу)

Країни ЄС	Ставка податку, %	Країни з перехідною економікою	Ставка податку, %
Австрія	25	**Чеська Республіка**	15
Бельгія	15	**Естонія**	0
Фінляндія	28	**Угорщина**	0
Греція	15	**Латвія**	0
Ірландія	26	**Литва**	0
Італія	27	**Польща**	20
Португалія	20	**Росія**	0
Великобританія	20	**Словаччина**	15
		Словенія	0

Джерело: Oravec Peter, 2002. "Taxation of Interest Income in European Union Countries", *BIATEC*, Vol. X, 7/2002

Той факт, що серед країн Європейського Союзу ставки податку дуже різняться, відкриває численні можливості для ухилення від сплати податку. Країни з високими ставками податку потерпають від відпливу капіталу до країн з нижчими ставками податку. Згідно з деякими підрахунками, відплив капіталу приносить Німеччині збитки у розмірі близько 7 млрд. євро щорічно. Ця проблема вирішується декількома шляхами: або громадяни інших країн ЄС, що отримали процентні доходи на території даної країни, мають звітувати про такі доходи до податкових органів країни походження; або ж податок на проценти по депозитах стягується установою, що проводить виплату процентів, і пересилається уряду країни походження громадянина.

Як показано в Таблиці 2, в оподаткуванні доходів існують значні розбіжності між країнами ЄС та країнами з перехідною економікою. В країнах ЄС проценти по

депозитах оподатковуються жорстко, як правило, за ставками вищими, ніж 20%. У Східній Європі лише кілька країн запровадили оподаткування процентів. Однією з головних причин звільнення процентів по депозитах від сплати податку у країнах з перехідною економікою є негативний вплив, який податок на проценти чинить на зростання вкладів та розвиток банківської системи. Наприклад, в Угорщині після податкової реформи 1988 року проценти оподатковувались за ставкою 20%. У 1994 році Уряд Угорщини знизив ставку до 10%, щоб підтримати зростання заощаджень, а через рік цей податок було повністю скасовано.

Важливо відзначити, що ті країни з перехідною економікою, які запровадили податок на проценти, мають відносно розвинуту банківську систему, порівняно з Україною та іншими країнами з перехідною економікою, які не мають такого податку. На кінець 2000 року співвідношення обсягів депозитів до ВВП в Чехії та Словаччині (де введено податок на проценти) складало відповідно 65% та 47%, в той час як, наприклад, в Латвії та Литві (де такого податку немає) ці цифри були 20% та 17% відповідно[4]. В Україні зараз це співвідношення теж дорівнює 17%[5]. Таким чином, зрозуміло що Україна належить до групи країн з недостатньо розвиненою банківською системою, де оподаткування процентів по депозитам вважається недоцільним.

5. Висновки та рекомендації щодо економічної політики

Україна перебуває в процесі розбудови стабільної ринкової економіки та підготовки до можливої європейської інтеграції. Цей процес потребує наявності стабільного банківського сектора та гармонізації податкової системи України з європейськими стандартами. З огляду на ці питання ми аналізуємо аргументи на користь і проти оподаткування процентів по депозитах. На нашу думку, негативні наслідки податку набагато переважають потенційні вигоди. Ми вважаємо, що впровадження оподаткування процентів негативно вплине на рішення людей щодо розміщення коштів в комерційних банках, і, таким чином, зменшить темпи росту обсягу ресурсів, доступних для кредитування реального сектора, що, в свою чергу, буде мати негативний вплив на економічне зростання в Україні. З огляду на це, ми рекомендуємо відкласти введення 5%-го податку на проценти до того часу,

[4] Джерело: International Financial Statistics, власні розрахунки.

[5] За даними НБУ станом на кінець 2002 року до банківської системи України було залучено депозитних вкладів на загальну суму 37 млн. грн. Оскільки під час підготовки даної роботи офіційні дані щодо ВВП за 2002 рік ще не були доступні, при розрахунку співвідношення ми скористалися останньою оцінкою Міністерства економіки, згідно якої номінальний ВВП у 2002 році склав 214 мрн. грн.

коли банківська система України досягне достатнього рівня розвитку і стабільності.

Д.С., О.Б., Р.Ч. Рецензент: Ф.П.
Лютий 2003 р.